

VÄGI

BIBLIOTHECA CONTROVERSIARUM

SARJA KOLLEGIUM

Tiina Kirss (Tallinna Ülikool)

Hasso Krull (Tallinna Ülikool)

Rein Raud (Tallinna Ülikool, Helsingi Ülikool)

Marek Tamm (Tallinna Ülikool)

Hent Kalmo (Tartu Ülikool)

Tallinna Ülikool

Margus Ott

VÄGI

VÄEKIRJAD I

TLÜ Kirjastus
Tallinn 2015

Bibliotheca CONTROVERSIARUM

Bibliotheca Controversiarum

Margus Ott

Vägi

Väekirjad I

Raamatu väljaandmist on toetanud Eesti Kultuurkapital

Toimetanud Eik Hermann

Korrektor Berit Kaschan

Kujundanud ja küljendanud Sirje Ratso

Sarja makett: Rakett

Autoriõigus: Margus Ott, 2015

Autoriõigus: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2015

ISSN 1736-9398

ISBN 978-9985-58-808-6

TLÜ Kirjastus

Narva mnt 25

10120 Tallinn

www.tlupress.com

Trükk: Pakett

SISUKORD

EELMÄRKUS.....	13
TÄNUSÕNAD	15
RESÜMEE.....	17
1. Individuatsioon.....	19
2. Keerustumine	21
3. Praktika	26
EESSÕNA 31	
E1. Milleks vägi?	31
E2. Vägi tavakeeles: intensiivsus	33
E3. Mõnede tavakeele väe-sõnade seos väemõistega	36
E4. Väe kriitilisus.....	38
SISSEJUHATUS. FILOSOOFILINE MEETOD	41
S1. Praktika ja pärimus.....	41
S2. Praktika	43
S2.1. Mõtlemine evolutsioonilises perspektiivis	43
S2.2. Mõtlemise kättejõudmisjärgud	50
S2.3. Mõisted kui tegelikkuse tihendused	54
S2.4. Probleem, küsimus	59
S2.5. Loomeviisid	61
S3. Pärimus	68
S3.1. Pärimus kui muld või puu	68
S3.2. Filosoofia laiendamine kõrvale: teised pärimused. Pärimus kui võsa või risoom	70

S3.3. Filosoofia laiendamine sügavusse	74
S3.4. Hooandmine.....	78
1. ISEND	81
1.1. Isendi uurimise neli viisi	81
1.2. Isend ja kuhi	85
1.3. Isend ja ümbrus.....	88
1.4. Kõrvutumine ja läbitumine. Läbitunne.....	92
1.5. Isendi faasiruum ehk isendiväli. Väesolu ja käesolu.....	94
1.6. Ringlus.....	99
1.7. Probleem, küsimused. Kättetoomisjärgud. Eristumine ja lõimimine	102
1.8. Lõpetamatus. Selts	104
1.9. Isendist ülesvoolu	106
1.10. Ma-vahe ja vahe-maa.....	109
1.11. Isendi mõiste laiendamine „allapoole”: eri tasandi isendid.....	111
1.12. Isendi mõiste laiendamine „kõrvale”: isendlikkuse astmed	116
1.13. Välja- ja üleskutsed. Võrdväarsus ja võrdsus. Väehulgad	121
2. AEG	124
2.1. Aja esimene aspekt: kestus	125
2.1.1. Järgnevus.....	125
2.1.2. Kestus.....	128
2.1.3. Aja läbitunne	131
2.2. Aja teine aspekt: aja alus	134
2.2.1. Mineviku- ja tulevikutervik	135

2.2.2. Minevikutervik. Tähelepanu praegusel tegutsemisel.	139
2.2.3. Tulevikutervik	142
2.2.4. Ajasränd. Sünni- ja surma pind.	145
2.3. Aja kolmas aspekt: vahe-aeg ja aja-vahe	149
2.3.1. Vahe-aeg, meele-märkus.	151
2.3.2. Mineviku muutumine, tuleviku avamine. Aktiivsus ja reaktiivsus. Kahetsus ja kahtlus. Üleskutse	155
2.3.3. Aja-vahe. Rütmierinevused.	162
2.3.4. Väljakutse	166
3. ALGUS.	169
3.1. Jadade moodustamine	170
3.1.1. Esimene jada. Kehatasandid.	170
3.1.2. Teine jada. Läbitundesõõrid: juur ja leht	173
3.1.3. Kolmas jada. Oma- ja teine keha.	179
3.1.4. Neljas jada. Oma- ja teiseläbitunne.	185
3.2. Väe lähe	190
3.2.1. Jadade tulemus, Alguse diagonaal.	190
3.2.2. Loogeline aeg ja loogeline ruum	192
3.2.3. Väe valem	196
3.2.4. Loodus, maailm	197
4. KEERUSTUMINE	202
4.1. Kehatasandid.	202
4.1.1. Tihendus ja nihetus	202
4.1.2. Uued ruumistamise ja ajastamise tasandid. Reduktsionism kui tagantjärele tarkus	208
4.2. Lehtise ja oksalise läbitunde eristamine	216

4.2.1.	Läbitunde sõõrid. Uued ruumistamise ja ajastamise režiimid uues lehtises läbitundes . . .	216
4.2.2.	Keerukama isendi lehtise läbitunde nõtkus ja ahtus; unustamine.	218
4.2.3.	Individuaalsuse loovutamine	221
4.2.4.	Kõrvutuvuse loome	223
4.3.	Omajõud ja teise jõud	225
4.3.1.	Sise- ja välispoliitika. Mälutoed ning sisend/väljund	225
4.3.1.1.	Teojõu muutumine lävimisel	229
4.3.1.2.	Lävimise kestvus, stabiilsus.	231
4.3.1.3.	Lävimise distants	232
4.3.1.4.	Lävimise variatiivsus	233
4.3.2.	Kokkuvõtteks	234
4.4.	Oma- ja teiseläbitunne.	235
4.4.1.	Oma- ja teiseläbitunde selgem eristamine . . .	235
4.4.2.	Rõõm ja kurbus	237
4.4.3.	Välja- ja üleskutse. Algatus ja alus.	240
5.	KUJUNEMINE.	245
5.1.	Kujunemislävi. Eel- ja vaheisend	247
5.2.	Füüsikaline vahekord.	249
5.2.1.	Elementaarosakesed.	249
5.2.2.	Footonid	252
5.2.3.	Taheisendid.	255
5.2.3.1.	Elementaarsete taheisendite kehatasandi tihenemine	255
5.2.3.2.	Elementaarsete taheisendite läbikäimine	258

5.2.3.3. Elementaarse taheisendi individueeritus, tema oma- ja teiseläbitunne.	261
5.3. Keemiline vahekord	262
5.3.1. Genees, tihenemine	262
5.3.2. Keemilise ühendi keha ja läbikäimise parameetrid.	264
5.3.2.1. Keemiliste sidemete geomeetria.	264
5.3.2.2. Keemilise sideme iseloom	266
5.3.2.3. Kovalentse sideme tüübid	270
5.3.3. Keemilise ühendi omailm	272
5.4. Meelevahekord	275
5.4.1. Replitseerumine ja katalüüsimine	275
5.4.2. Läbikäimise tüübid	281
5.4.2.1. Mälutehnika, tegutsemine.	281
5.4.2.2. Lävimismodaalsused	284
5.4.2.2.1. Lävimisjõu muutus kohtumisel.	284
5.4.2.2.2. Lävimise kestvus	286
5.4.2.2.3. Lävimise vahemaa	287
5.4.2.2.4. Lävimise variatiivsus.	287
5.4.3. Meeleisendi omailm.	288
5.5. Keelevahekord (žestiline vahekord).	293
5.5.1. Genees ja mitmekesisus.	294
5.5.2. Uus kehatasand	295
5.5.3. Tööriistad, tehnikad	297
5.5.4. Ühiskond.	308
5.5.5. Pidud	315
5.6. Kokkuvõte	320

6. NIHE	322
6.1. Seosejõud	322
6.2. Samm tagasi.....	332
6.3. Teojõud. Paarilised. Kehade vahe.....	336
6.4. Mina ja teine, läbitunnete läbipõimumine	338
6.5. Isiklik ja ühiskondlik	342
7. VÄENDUS I: VABAKONDLUS	343
7.1. Jäljendus, interferents, resonants	343
7.2. Kategooriad. Lahtrid ja resonants	349
7.3. Muusika ja kombed, lõimimine ja eristamine	351
7.4. Fiske seltsivuse vormid	353
7.5. Mälu ja tegu. Pärimus ja uuendus	358
7.6. Vägev poliitika	362
7.7. Hõlbustamine: toimumatus (<i>wúwéi</i> 無為)	363
7.8. Lahustamine: ühiskondlikud klombid.....	370
7.9. Mahendamine: hool.....	374
7.10. Hajutamine: võimude lahusus	378
7.11. Läbipaistvus	381
7.12. Suletud ja avatud kooslused	382
7.13. Vabadus	387
7.14. Vaikus ja märterlus.....	390
8. VÄENDUS II: VABA KONDDAMINE	393
8.1. Individuatsiooni pooled.....	393
8.2. Produkti-fetišism ja nartsissism. Ikoon ja iidol	396
8.3. Zhuangzi 1. Kokk Ding	399
8.4. Zhuangzi 2. Ujuja	404
8.5. Zhuangzi 3. Istuv unustamine	406
8.6. Zhuangzi 4. Meelepaast	409

8.7. Spinoza 1. Esimene tunnetusviis	410
8.8. Spinoza 2. Teine tunnetusviis	414
8.9. Spinoza 3. Kolmas tunnetusviis	416
8.10. Meele-märkus ning hool/armastus	417
8.11. Vägev mälu	418
8.12. Vägev tegu. Plaan ja strateegia	421
8.13. Varjatud tegu. Üles- ja väljakutse.....	428
8.14. Vägevus	430
8.15. Valla-tegu.....	432
VÄLJAJUHATUS	434
V1. Tagasivaade	434
V1.1. Vägi individuatsiooni sihis.....	434
V1.2. Vägi keerustumise sihis.....	435
V1.3. Vägi praktika sihis	436
V2. Edasivaade	438
V2.1. Edasivaade individuatsiooni ja keerustumise sihis	439
V2.2. Edasivaade ühispraktika sihis.....	442
V2.3. Edasivaade isendipraktika sihis	447
VIITEALLIKAD.....	451
1. Tekstiline materjal	451
2. Joonised	465
Nimeloend.....	467

EELMÄRKUS

Käesolev raamat on esimene köide kuueköitelisest raamatusarjast, mille järgmised köited hõlmavad filosoofilisi esseesid ja käsitlusi filosoofia ajaloost, kunstikriitikat, pisut teadusajalugu ning kirjanduslikke palu.

M. Ott

TÄNUSÖNAD

Ettevõtmine, mis on praeguseks jõudnud siinse raamatu kujule, sai alguse üle tosina aasta tagasi ning selle tulemuseks on vahepeal olnud Eesti Humanitaarinstituudis kaitstud diplomitöö „Sõnamürk. Kujunemine ja muundumine”, magistri-töö „Muundumine” (2005), doktoritöö „Vägi. Individuatsioon, keerustumine ja praktika” (2014), Tartu Ülikoolis peetud kolm loengusarja, „Meel ja keel” (2004), „Vägi 1” (2005) ja „Vägi 2” (2006) ning Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias peetud loengud (2012–2015). Olen väga tänulik kõigile nende tekstidega seotud inimestele ning nois loengutes osalenud üliõpilastele.

Esmajoones soovin tänada vanu EHI filosoofe, eeskätt Jan Jõemetsa, Mart Kangrut ja Eik Hermannit, aga ka Alari Allikut, Markus Järvit, Jaan Pärnamäed, Triin Kallast, varalahkunud Maris Laanperet; Jaak Randa ja teisi. Nende hääl on teisenenud kujul ka siin tekstis olemas.

Kontakti Lääne filosoofiapärimusega sain Tõnu Luige intensiivseminarilt (1997). Hiina filosoofiapärimusega ajendasid mind kokku puutama Linnart Mälli tõlgitud Konfutsiuse „Vesteid ja vestlusi” (1988), mille ümber me klassikaaslastega lõime Konfutsiuse Klubi; Alari Alliku ja Elli Feldbergi loengud ja seminarid EHI-s; Siegfried Fau Nanjingi Ülikoolis; Rein Rauda korraldatud Maailmafilosoofia suvekoolid, kus osalesid Henry Rosemont jr, Carine Defoort jt. Alates 2013. aastast tutvustame Aasia filosoofiat suvekoolides, mida oleme

korraldanud koos Laur Järve ja Märta Läänemetsaga. Suur tänu kõigile nimetatutele.

Igavene mälestus neile, keda meie seas enam pole, aga kelle sees me endiselt elame: Zhuang Zhou, Gilles Deleuze, Martin Heidegger, Henri Bergson, Platon, Mazu...

Siin kaante vahel leiduva teksti valmimisele aitasid otseselt kõige enam kaasa Eik Hermann ja Daniele Monticelli, esimene hilisemas ja teine varasemas faasis. Käesoleva raamatu toimetajana osutas Eik väga täpselt mitmele olulisele puudusele ja probleemile, millest osa jäid lahendamata; loodetavasti on see pinnaseks tulevikus.

Täna veel Andres Luuret, Peeter Mürseppa, Jaanus Soovälja ja kahjuks meie seast lahkunud Ülo Kaevatsit.

Eriline tänu kaasinimestele, huntidele, mändidele, putkloomadele, käsnadele, *dictyostelium*'idele *pelomyxa*'dele, viinhappele, diboorige, nukleonidele ja footonitele ning kõigile ülejäänutele, kellele käesolev töö poleks võimalik olnud.

RESÜMEE

Oma raamatu tarvilikkust pole võimalik autoril lõpuni ega ammendavalt põhjendada, sest raamat on tema väe väljendus ning selle põhjendamine võrduks väe enese põhjendamisega. Saab aga välja tuua mõned sekundaarsed põhjused või asjaolud. Antud teksti puhul on selleks esiteks looduse, ühiskonna ja individuaalse tasandi teatav kirjeldus, mille elemente on äärmiselt paljudel või peaaegu kõikidel autoritel, aga mida sellisel kujul pole varem olemas olnud. Sellise ettevõtmise käigus on lisaks püütud kokku tuua või lähendada või mingil moel resoneerima panna teineteisest muidu eraldiolevad valdkonnad: näiteks loodusteadused ja filosoofia (vt nt 5. ptk), ning erinevad pärimused, antud juhul eeskätt Lääne mõttepärimus ja Hiina oma (vt nt 7. ja 8. ptk). Mõtte viljastamisel on olulised sellised interferentsid erinevate valdkondade ja pärimuste vahel. Sellisel lähenemisel on muidugi omad spetsiifilised ohud ja sedalaadi kirjatöö autorit on kerge vahele võtta üksikküsimuste ja üldteooriaga. Käesoleva raamatu jõud aga on autori taotluse järgi suunatud *vahеле*, üldise ja üksiku vahele, geneesipunkti, kust võetakse välja isendeid, nii ideid kui ka füüsilisi olendeid (kahe geneesi rööpsuse kohta vt sissejuhatusest „Filosoofiline meetod”). Muidugi kehtivad ka siin omad kriteeriumid hea ja halva teksti kohta, suurema ja väiksema väe kohta. Kõige üldisemalt saab seda hinnata selle järgi, mil määral tekst suudab nähtusi kokku pakkida ja laiali laotada, eristada ja lõimida. Ehk teisisõnu, kui hästi ta suudab (ennetades

sissejuhatuse mõisteid) viidata silmaspeetule ehk intuitsioonile, implitseerida mõisteid ehk mõeldut, ning eksplitseerida sõnade ja tekstina, ning kui hästi need kolm tasandit omavahel sidestatud on, nii suunal läbistuvalt silmaspeetult kõrvutuvale tekstile kui vastupidi. Ning kui kommunikatiivseks ta osutub kõigil neil kolmel tasandil.

Me kogeme enda sees ja näeme endast väljaspool pidevat muundumist, mille käigus tekib alati midagi rohkem või vähem uutset. Järgnevas uurimistöös tahan uurida, kuidas seda muundumise ja uuenemise mehhanismi filosoofiliselt kirjeldada. „Vägi” on siin mõistetud kui muundumise võime, loomisjõud. Ühest küljest puudutab see iga olendit ja tema väge: tema kestmist, püsimist, muundumist, kohanemisvõimet. Teisest küljest puudutab aga see ka maailma või kosmost tervikuna ehk kõiki olendeid üheskoos võetuna – sest me teame, et see olendite mitmekesisus on samuti aja jooksul tekkinud. Kuna meie inimestena oleme samuti ühed sellised tekkinud olendid, siis tekib küsimus sellise ontoloogia seoste kohta praktikaga ehk teisisõnu, kas selline arusaam väest saaks mingil moel aidata kaasa väe *kasvatamisele*.

Nõnda on siinses uurimistöös väge käsitletud kolme suure teema kaudu: individuaatsioon, keerustumine ja praktika. Need teemad pole üksteisest rangelt eraldatavad, aga isendil ja individuaatsioonil on rõhk esimeses kahes peatükis, keerustumisel peatükkides 3–5 ning praktilal peatükkides 6–8. Järgnevalt annan nendeks kolmeks rubriigiks liigendatult ülevaate käesoleva teksti sisupeatükkidest (peatükid 1–8).

I. Individuatsioon

1. peatükis „Isend” toon individuatsiooni uurimisse sisse „läbitunde” mõiste (lähemat selgitust vt selle mõiste kohta käivast joonealusest märkusest alajaotuses 1.4), mis viitab isendi enesekohasusele ehk sellele, kuidas ta „läbitunneb” oma keha ja oma tegevusvälja ehk omaailma. Läbitunnet iseloomustab elementide üksteise-läbistamine, erinevalt elementide kõrvutumisest. Isend on see, keda iseloomustab üle teatava kõrvutuvuse ulatuv läbitunne, mille poolest ta erineb kuhjast, kus selline märgatavate tagajärgedega läbitunne puudub. Elementide läbistuvuse ja kõrvutuvuse pinnalt saab määratleda kaks ontoloogilist aspekti, väesolu ja käesolu. Siin tekib kolm ontoloogilist tasandit: 1) kõrvutuvused ja järgnevused isendi kehas ja tegutsemises; 2) nende läbitunne mingis individuaalses omaailmas ehk isendiväljal; 3) isendiväljade eneste üksteise-läbistuvus. Lisaks „horisontaalsele” kommunikatsioonile isendite vahel kõrvutuvuslikul küljel on „vertikaalne” kommunikatsioon läbi nende kolme tasandi, käesolust väesollu ja tagasi. Väesolu kui eel-individuaalne (isendiväljade läbistuvus) on „tühik” ehk vaba koht indiviidis, mis võimaldab jätkuvat individuatsiooni, kohastumist, leidurlikkust. Seda „tühjust” käsitatakse „ma-vahe” ja „vahe-maa” mõiste kaudu: eelindividuaalne ja läbistuv väesolu ei lase isendi subjektiivsusel sulguda ühtseks ja ühtlaseks „ma'ks” ega taandada teisi isendeid tema ettekujutustele või ootustele isendi unistuslikul „maal”, vaid lööb mõlemad lõhki, tekitab neisse vahe. Peale selle käsitletakse 1. peatükis kaht erinevat viisi, kuidas „isendi” mõistet saab laiendada „allapoole” piki keerukusastmeid, inimesest looma, ainurakse,

keemilise ühendi ja füüsikaliste elementaarüksusteni ning „kõrvale” piki isendi ja kuhja telge. Isendeid saab uurida nii, et peetakse silmas üksnes nende kõrvutuvuslikku, ruumilist ja järgnevuslikku aspekti („esimene” ja „teine” uurimisviis, vt 1.1), või nii, et peetakse silmas ka läbistuvuslikku aspekti ning selle geneesi („kolmas” ja „neljas” uurimisviis).

2. peatükk „Aeg” toob isendi ja individuatsiooni ajalisele pinnale. Juba üldise soovitusena (vt Deleuze 2008: 25–30) on hea püstitada filosoofilisi küsimusi pigem aja kui ruumi terminites ning see on ka käesoleva raamatu üks olulisemaid peatükke. Siin esitatakse 1. peatüki kättejõudmiseskeem (üle)üldisemates terminites. Ajalisust käsitletakse kolmes etapis ehk kolmes aspektis. Esiteks aeg kestusena, kestusliku sünteesina järgnevusahelate eelneva ja järgneva vahel, järjestikuste hetkede „kokkutõmbena”. Teiseks aja alus, aeg mineviku- ja tulevikutervikuna, mis on säärase kestuslike kokkutõmmete avaraimad ulatused mineviku ja tuleviku suunal. Mineviku- ja tulevikutervik on sügavusemõõtmeks, mille pinnal kestusesünteesid toimuda saavad. Elementide läbistuvus nendes totaalsustes võimaldab eristada hetkede järgnevusi ja elementide kõrvutuvusi. Ajalisuse viisid ning mineviku- ja tulevikuterviku kättetoomine individuaalses kestuses on ära määratud isendi ülesehitusega, tema tegutsemisvõimaluste ja -vajadustega, nii et väesoleva mineviku- ja tulevikuterviku kättetoomised jäävad piiratuks, väetiks. Aja kolmas aspekt on seotud „vahe-ajaga”, mis märgib viivitust isendi ajalistamise vormides, ning „aja-vahega”, mis tolles vahe-ajas käivitub, s.t mis on nihe või katkestus eelneva suhtes, millegi rohkem või vähem uudse kättejõudmine. See on aeg vabal kujul, vaba aeg.

Vahe-aeg ja aja-vahe on seotud meele-märkuse ja armastuse kui kahe ajapraktikaga, mille juurde me tuleme tagasi viimases peatükis. Enne uurime seda, kuidas ülepea tekivad isendid, kes on võimelised aega „praktiseerima“.

2. Keerustumine

3. peatükis „Jadad“ nihkub rõhuasetus evolutsioonilisele keerustumisele. Esmalt me konstrueerime neli jada isendi nelja aspekti põhjal, mis puudutavad isendite esi- ja isekülge ning isendit ja paarilist. Me näeme, kuidas evolutsiooni käigus on tekkinud isendeid, kelle kehas on rohkem hierarhiliselt liigendatud tasandeid. Vastavalt on nende läbitunne täpsemini liigendatud, organiseeritud rohkemateks „läbitundesõrideks“. Samuti sellised keerukama keha ja liigendatuma läbitundega isendid käivad läbi rohkemate ja mitmekesisemate paarilistega, mis omakorda tähendab oma ja teise läbitunde selgemat eristamist. Neid keerustumisjadasid pidi lihtsama poole liikudes me saame kahetasandilise kehaga isendi, kelle läbitundesõbrid kalduvad üles ja ühte sulama, nagu ka nende eristatus paarilistest ja nende eneseläbitunnetest. Kui hüpata siit veel lihtsama poole, saaksime olukorra, kus need kaks telge (tasandid ja sõõrid; oma ja teine) sulavad ühte, moodustades võnkleva „diagonaali“. See on vägi kui eristumise ja lõimimise masin, kõrvutumise ja läbistumise diferents ise. Selle „diagonaalse“ mõõtme lahknemine kahele teljele on maailma loomise punkt ehk kosmose algus.

4. peatükis „Keerustumine“ uurime lähemalt mõningaid keerustumise nüansse nimetatud neljas mõõtmes: keha-

tasandid, läbitundesõõrid, oma ja teise keha ning oma ja teise läbitunne. Keerustumise käigus tekivad isendite keerukustasandid, mis pole varasematest tuletatavad muidu kui „tagantjärele tarkusega”: varasem *põhjustab* hilisemat, ent ei *põhjenda* seda. See eristus jääb enamasti välja evolutsioonikäsitlustest, mis tegelevad üksnes esikülje, kõrvutuvaga. Me käsitleme keerustumise siksakki, milles laugema osa moodustavad lisa-keerustumised mingil ühel tasandil ehk selle tasandi „tihene-mine” ning järsema osa hüpped uuele keerukustasandile ehk evolutsioonilised „nihestused”. Keerukamate kehade kujunemine on tihedalt seotud ka uute mälutehnikate tekkega. Üks olulisemaid uuendusi elu ja keele puhul on just nimelt uued mälutehnikad: kui füüsikalised ja keemilised isendid saavad organiseerida oma kehaloomet ja läbikäimist teistega ühtede ja samade mehhanismide abil, siis elu puhul vajab kehaloome juba põhimõtteliselt teistsuguseid mehhanisme (geenid kui isendi moodustamise „konspektid”, mälutoed).

5. peatükis „Kujunemine” kirjeldame keerustumist ajaloolises järgnevuses, alates maailma tekkimisest ehk Suurest Paugust ja kõige lihtsamatest isenditest kuni keelevahekorraneni. Toome välja mõned keerustumise hüpped: „eel- ja vaheisend”, füüsikalised elementaarisendid, keemilised isendid, meelevahekord ja keelevahekord. Mitmed olulised etapid (nukleonid, aatomid, närvisüsteemi kõrgemad keerustumisjärgud, keelevahekorra keerustumisjärgud) jäävad kirjeldamata, kuna venitaksid niigi pika peatüki veelgi pikemaks, mis omakorda nõuaks vastavaid muudatusi ka kogu uurimistöö rõhuasetustes. Ometi on see peatükk väga oluline. Minimaalselt võiks selline geneetiline uurimus pakkuda huvi üleüldise

evolutsiooniloo mõningate etappide ülesvõtmisena käesoleva uurimistöö probleemide ja küsimusseadete kaudu (keerustumise käsitlemine kahel teljel ja kahel küljel).

Selline konkreetse keerustumisloo kirjeldus kui „üleüldine ajalugu” tahab ära hoida muljet, justkui empiiriline ajalugu pelgalt täidaks mingis abstraktses skeemis juba ette valmisolevaid lahtreid ning kujutaks endast lihtsalt sedasorti skeemi „realiseerumist”. Kirjeldatavate keerustumistasandite justkui aistitav „paksus”, nende konkreetne kunatine liigendus ja tekkelugu peavad kujutlusvõimele apelleerides sürjutama latentset ja levinud illusiooni, mille järgi hilisem on varasemas juba „ette” olemas. Ma tahan läbi erinevate keerukustasandite näidata, kuidas varasem üksnes põhjustab hilisemat ja keerukamat, ent ei põhjenda seda, kuna on alamääratud. Ülemääramine, tähenduslike eristuste loomine (mis on tähenduslikud just isendi läbitunde jaoks) märgib reaalselt uuendust, loomingu, evolutsiooni „vägevust”, mis pole aksiomatiseeritav ega lihtsal moel konstrueeritav.

Teisest küljest peab selline käsitlus lisama sügavusmõõtme pinnapealsetele keerustumiskirjeldustele, milles lihtsalt registreeritakse suuremat esiküljelist keerukust. Nagu isendi uurimisviiside eritluse (vt 1.1) juures osutatud, jätab üksnes esiküljega piirduv käsitlus välja terve eksistentsi sfääri – jätab välja selle, mis just filosoofiliselt on huvitav: läbistuvus, läbitunne, väesolu. Käsitluste puhul, kus filosoofiliselt või semiootiliselt võetakse üles teaduslikke teemasid, esitatakse sageli küsimus, mis kasu teadusel sellistest käsitlustest on. Ilmselt otsest kasu ei ole, kuivõrd filosoofia ja teadus on erinevad loomevallad (vrd S.2.5), mille vahel ei saa teostada otseülekandeid, aga

mille vahel ülekandmine ja dialoogi pidamine on ometi eluliselt tähtis. See dialoog on küll vältimatult täis pikitud vääritimõistmisi mõlemalt poolt, aga mõningatel juhtudel võivad isegi need vääritimõistmised avada midagi väga olulist, mileni kumbki vald (kui me räägime praegu teadusest ja filosoofiast) enda sisemiste vahenditega poleks suutnud jõuda – juhul kui niimoodi tuleb välja nende kahe taotlusviisi enese (teadusliku ja filosoofilise) erinevus.

Võib-olla võiks niimoodi välja kooruda uut laadi „teadusfilosoofia” – mis poleks lihtsalt küsimused teadusliku meetodi, epistemoloogia, verifitseeritavuse, paradigmuuutuste ja muu sellise kohta, s.t mis poleks üksnes teaduse metatasand, vaid mis puudutaks seda, kuidas teadus saab filosoofiale korda minna ja filosoofiale teadus, s.t milliseid nihkeid ja teisendusi kätkevad ülekanded ühest sfäärist teise. Küsimus poleks selles, kuidas võtta teadusest „fakte” „tegelikkuse” kohta, selleks et neid seejärel kuidagi filosoofiliselt „töödelda”. Pigem on asi selles, et niimoodi filosoofiasse lülitatult paigutuvad teaduslikud faktid ja teooriad hoopis teise konteksti, teise sidususse, kus kehtivad muuseas ka teised kriteeriumid olulise ja ebaolulise kohta. Küsimus pole niivõrd faktides, vaid selles, kuidas mingid teaduslikud seadestud lülituvad filosoofilisse mõistestikku. Käesolevas uurimistöös jääb sellesuunaline ettevõtmine väga visandlikuks, katsetuslikuks ja hakatuslikuks, aga see võib olla üks suund, kuidas sama teemaga tulevikus edasi minna.

5. peatüki üks eesmärke on muuhulgas ka kirjelduste väel individuatsioonikiäsitlusest antropomorfismi sürjutamine (mida me puudutame juba 1. ptk-s). Me oleme harjunud isenditeks pidama neid, kes on meie, s.t inimeste sarnased.

Antropomorfismi või koguni „ego-morfismi” puhul joonistub välja languseahel, kus pärisisendina on postuleeritud ainult inimene või äärmuslikul juhul ainult „mina” (tekitades küsimuse „teiste teadvuste” kohta); või laiendataval kujul kõik imetajad või kõik loomad või kõik elusolendid (nagu biosemiootika peavoolus). Siis tekivad tülikad küsimused „teadvuse” või enesekohasuse tekkimise kohta. Meie hinnangul aga on küsimus „teadvuse” tekkimisest halvasti püstitatud. Seda probleemi ei tule käsitleda loomisena eimiskist, vaid enesekohasuse ehk läbitunde vormide muutumisenä. Inimesele omane läbitunne ehk „teadvus” on üksnes teatav keerustumisjärk, mis just nimelt käib koos inimesele omase tajuliigutusliku keerukusastmega. Kitsalt teaduslike (s.t esiküljeliste) evolutsioonikäsitluste taga me näeme kartesiaanlikku dualismi (mis suuresti võimaldaski sedasama kitsalt teaduslikku lähenemist kui eeskätt „ulatava asja” uurimist). Seevastu käsitluses, mida me esitame peatükis „Kujunemine”, on enesekohasus ehk „läbitunne” igasuguse „teo” teine külg. Muidugi küsimusele selle kohta, mis moodustab eristatava iseseisva teo või mis on pigem väiksemate tegude lõtv ühendus, ei saa nii-öelda tõsikindlalt vastata, vaid see nõuab hindamist ja suurema või väiksema tõenäosusega oletamist ja järeldamist vaadeldava käitumise põhjal (aga midagi sellist me juba alati ümbrusest otsime ja eeldame). Niimoodi on käesolevas käsitluses läbitunne või „isekülg” omistatud juba kõige lihtsamatele isenditele (pidades silmas seda, et seal isenditevaheline eristus on sulanduv).

3. Praktika

6. peatükis „Nihe” läheb rõhuasetus praktikale ehk sellele, millised praktikad hoiavad ja kasvatavad väge. Peatükis „Aeg” olime välja toonud vahe-aja kui ajalise vägevõime keskkonna; siinses peatükis kirjeldame selle kujunemisloolisi eeldusi (mida osaliselt ennetasime eelmise peatüki viimases alajaotuses 5.5 „Keelevahekord”). „Nihe” ei tähenda siin peatükis enam lihtsalt evolutsioonilist hüpet järgmisele keerukustasandile, vaid põhimõttelist muutust kogu kujunemisprotsessis, mille käigus isend teatavas mõttes saab väga adekvaatseks või saab väe suhtes aktiivseks. Siin käsitletav „nihe” pole mitte „samm edasi” järgmisse keerukusastmesse, vaid see käib siinses käsitluses pigem „tagasiastumise” kaudu, see on „samm tagasi” – mitte eelmisele keerukustasandile (meelevahekorda), vaid kahe keerukustasandi, keele- ja meelevahekorra *vahele* (kehatasandite ja läbitundesõõride liinis). See on ka samm tagasi paarilistelt enda ja paarilise vahele, nii et nende vahe teatavas mõttes tuleb välja (oma ja teise keha ning oma ja teise läbitunde liinis). Selles vahes (vahe-maal, vahe-ajas) ilmneb vägi kui puhas muundus (mis käib läbi ma-vahe, aja-vahe). Kolmes praktikale keskendub peatükis (eriti aga 7. ja 8. ptk-s) toon sisse viiteid Hiina filosoofiale, eesmärgiga mõtlemist rikastada, viljastada, mitmekesistada (vrd S3 ja eriti S3.4 „Hooandmine”).

7. ja 8. peatükk puudutavad „väendust”, esimene neist ühiskondlikust ja teine individuaalsest küljest. 7. peatükk „Väendus I: vabakondlus” otsib vastust küsimusele, kuidas hoida ja kasvatada ühiskondlikku väge, väge ühiskondlikust aspektist.